

PROFESORUL. O MARE CONȘTIINȚĂ

GAVRIL ISTRATE

Profesorul N. I. Popa a fost elev al Liceului Internat „C. Negruzzi”, pe care l-a absolvit în anul 1916, ca șef de promoție. S-a remarcat, în aceeași măsură, ca student și, după aceea, ca profesor de franceză la liceul în care a învățat. A fost, o bună bucată de vreme, invitatul profesorului Nicolae Șerban, de la Universitate, unde a ținut cursuri libere, pentru studenți. L-am cunoscut acum aproximativ șaizeci de ani, când colabora la revista „Însemnări ieșene” și, mai ales, după 1945, când, amândoi, am fost încadrați la Universitate, el profesor titular la catedra de limba franceză, eu asistent începător, la filologie romanică.

Intelectual distins, cu o cultură umanistă foarte temeinică, profesorul N. I. Popa a constituit, în învățământul nostru, un adevărat model. Cunoștințele adânci, în specialitate, continua sete de informare, marea mobilitate a spiritului, legăturile cu numeroși specialiști de peste hotare i-au permis să desfășoare o activitate științifică susținută și să se prezinte în fața studenților cu un curs foarte bine documentat, alcătuit la nivelul adevăratelor exigențe universitare.

Ca trăsături esențiale, în cariera sa de profesor, putem distinge o probitate exemplară, pe de-o parte, și interesul mereu mai viu acordat studentului, ca individualitate proprie, pe de altă parte. Printr-o distincție rară și printr-o eleganță de invidiat, pe care le-am putut remarca, deopotrivă, la catedră, ca și în relațiile cu oamenii, profesorul N. I. Popa a realizat, într-o formă admirabilă, ceea ce se numește un om de cultură. În seminarii, la orele de consultații, la cercul științific, ale cărui ședințe le frecventa cu regularitate, a urmărit dezvoltarea personalității studentului, încurajând opiniile proprii și sprijinind afirmarea fiecăruia în direcția ce i se potrivea cel mai mult. Pe lângă transmiterea cunoștințelor de specialitate, a urmărit, în permanență, la curs ca și la seminar ori în activitatea educativă, lărgirea orizontului de cultură generală, potrivit principiului că un adevărat intelectual nu poate fi imaginat în afara unei formații complexe.

O apreciere deosebită merită activitatea pe care profesorul N. I. Popa a desfășurat-o în calitate de decan al Facultății de Filologie, în anii imediat următori reformei învățământului. Grijă cu care soluționa fiecare problemă nouă, calmul cu care intervenea în eventualele neînțelegeri dintre colaboratorii săi și, mai ales, modul în care știa să subordoneze totul bunului mers al învățământului l-au impus repede și definitiv, în ochii tuturor. Nu-i va putea reproșa nimeni, vreodată, că ar fi subordonat interesele mari ale instituției celor de ordin personal.

Ca șef de catedră a dat dovadă de același excepțional simț al datoriei, a încheiat un colectiv disciplinat în mijlocul căruia a fost, totdeauna, nu numai prezența cea mai activă, ci și un excelent model. S-a preocupat de formarea și creșterea cadrelor tinere, pe plan didactic și științific, prin lecții deschise, prin punerea la dispoziție până și a bibliotecii proprii, prin îndrumări permanente etc. Unii dintre elevii săi onorează, ori au onorat, catedre universitare ori dețin alte posturi de răspundere în domeniul umanistic.

Profesorul N. I. Popa a desfășurat o valoroasă activitate publicistică, începută încă în paginile revistei „Însemnări ieșene” sau chiar mai înainte, unde a dat preferință problemelor legate de cultura și literatura franceză. Este unul dintre puținii specialiști în domeniul literaturii comparate, în țara noastră. S-a afirmat pe plan național și în străinătate, prin numeroase studii de istorie și teorie literară, prin lucrări de literatură comparată, consacrate lui Negruzzi, Eminescu, Creangă, Panait Istrati, Gérard de Nerval, Ronsard, Stendhal, Alain-Fournier ș.a., ca și unor probleme privind conceptul de literatură universală, romantismul și simbolismul.

A participat, cu comunicări, la congresele de literatură comparată de la Budapesta, Fribourg, Strassbourg, Belgrad, precum și la cel de studii renascentiste de la Tours. De pretutindeni mă informa asupra desfășurării mersului lucrărilor, neuitând să sublinieze modul în care s-au prezentat românii acolo.

Din Debrețin, unde participa la un colocviu de specialitate, ca reprezentant al Universității din Iași, îmi scria, la 30 martie 1960: „Salutări colegiale din Debrețin, unde delegația noastră a petrecut șase zile, cu program bogat și extrem de instructiv. Eu am făcut conferința despre *Limba franceză la Universitatea din Iași* și alta, *Periodizarea istoriei literaturii franceze*, cerută de catedra de romanistică. Constatările celor șase zile le-am discutat pe larg, cu profesorul Herman și cu rectorul Bela Șulan (Șulan!) și sper să aibă urmări practice”. La 13 octombrie 1961, mă informa din Praga: „Am avut, deja, discuții interesante cu colectivele de la Institutul de Istoria Literaturii Cehe, cu Institutul de Filologie Modernă și cu catedra de romanistică. Le țin și trei conferințe urmate de discuții. Una mi-a fost cerută și de Facultatea de Filologie din Bratislava”. La 16 iulie 1964 îmi scria din Franța: „Salutări prietenești din Tours, unde am expus două conferințe despre *Angajamentul politic la poezii Pleiadei* și despre *Legenda originii românești a lui Ronsard*, urmate de discuții. Facem o excursie pe locurile lui Ronsard...”

În același an, la 2 septembrie, îmi scria din Fribourg, din Elveția: „Salutări prietenești de la Congresul Internațional de Literatură Comparată, unde nivelul comunicărilor și al discuțiilor aduce un aer proaspăt în istoria literară.

Comunicarea mea *Originalité du romantisme roumain* și participarea la discuții mi-a atras numirea ca membru în comisia de redactare a *Dicționarului internațional al termenilor de istorie literară*. Și după ce încheie scrisoarea cu informația: „Sunt singurul delegat din țară”, adaugă, sub semnătură: „Abia acum a venit Liviu Rusu”.

La 3 sept. 1966 îmi scria din Strassbourg, unde a participat la Congresul Fundației Internaționale de Limbi și Literaturi Moderne, cu o comunicare despre *Panait Istrati*, iar la 3 sept. 1967 îmi vorbea de succesele obținute de membrii delegației noastre la Congresul Asociației Internaționale de Literatură Comparată din Belgrad.

Pe lângă informațiile pe care mi le transmitea de la diferite întruniri și congrese, profesorul N. I. Popa nu uita să-mi împărtășească impresiile și să-mi comunice tot ce i se părea că are atingere cu procesul de învățământ. Folosea orice experiență din care se putea prelua câte ceva spre îmbunătățirea activității din instituția noastră. Din vacanța petrecută la Mănăstirea Vărațic îmi scria la 27 iulie 1965: „Salutări cordiale de la Mănăstirea Vărațic, unde stau cu familia o lună. În august, ne vedem probabil la Sinaia, unde am raportul de bază la simpozionul *Ecoul lui Eminescu și Creangă în literatura universală și lecția Ibrăileanu și «Viața românească»*. Spre 25 august voi fi la Iași pentru lucrările de pregătire ale anului universitar. Cu sentimente cordiale, N. I. Popa”.

La 12 august 1965, după ce susținuse cele două comunicări, îmi scria: „Atmosfera a fost prielnică discuțiilor și extrem de profitabilă”.

Uneori, de la Sinaia, după încheierea cursurilor, îi însoțea pe participanți în excursia programată și nu se mulțumea, nici atunci, să lase să treacă vremea fără profit. La 16 august 1961, îmi comunica: „Voi profita de cele patru zile petrecute la Cluj, pentru a lua legătura cu catedra de franceză și cu colectivul de la Filiala Academiei”. La 1 august 1962 și, respectiv, 7 august 1963, îmi vorbea de profitul, pentru străini, după excursiile efectuate la mănăstirile din Moldova, prin Brașov–Oituz–Onești–Bacău–Mănăstirea Neamț–Bicaz–Lacul Roșu. În sfârșit, la 21 iulie 1965, ca și la 31 iulie 1966 și, respectiv, la 16 iulie 1967, îmi spunea că i-a revenit sarcina de a conduce, în calitate de director, „cursurile de perfecționare a profesorilor de limbi străine cu colaborarea a 16 profesori francezi, americani, engleji, germani și ruși, excelent prilej de schimb de experiență internațional”.

Spiritul critic cu care era dotat profesorul Popa, capacitatea de sinteză, excepționala putere de muncă de care a dat dovadă i-au permis să desfășoare, concomitent, o activitate pe mai multe planuri, deosebit de rodnică, în cadrul Filialei Iași a Academiei, în calitate de responsabil al colectivului de istorie literară și al Societății de Științe Istorice și Filologice, pe care a condus-o, încă de la înființare (1949), în calitate de președinte. Am fost colaboratorul lui cel mai apropiat și la institutul academic, unde conduceam colectivul de lingvistică, și la filiala societății științifice, pe care am menționat-o, unde am îndeplinit funcția de secretar. Cunoșteam, deci, foarte bine activitatea profesorului Popa și pot vorbi în cunoștință de cauză.

Pentru toți colaboratorii săi, de la cei mai în vârstă până la ultimii absolvenți pe care i-a îndrumat, profesorul Popa a fost un model luminos de conștiință profesională, cu un înalt simț de răspundere în fața sarcinilor pe care le avea în față. Ei se vor strădui, sunt sigur, să se apropie cât mai mult posibil de acest model.

Activitatea desfășurată de profesorul N. I. Popa, de-a lungul anilor, a fost unanim apreciată nu numai prin consemnări scrise, cronici, recenzii și dări de seamă, ci și prin acordarea premiului academic, de critică literară, „Dobrogeanu-Gherea” (1957) ori prin înalte distincții, cum ar fi „Meritul cultural” clasa a II-a (1947) și „Ordinul Muncii” clasa a III-a (1960).

În ciuda tuturor meritelor la care m-am referit până aici, a avut parte, totuși, și de aprecieri mai puțin binevoitoare, uneori chiar negative. O serie de oameni, care n-au lăsat în amintirea noastră nici o imagine luminoasă, s-au impus doar prin pornirile subiective cu care și-au onorat colegii. Ei au profitat de faptul că nimeni dintre cei cărora li se adresau cu „reclamațiile” lor nu controla cât adevăr conțin ele. Au putut organiza, prin urmare, o adevărată campanie împotriva profesorului Popa; o campanie de denigrare. Și fiindcă nu-l puteau acuza că nu-și face datoria, din moment ce el reprezenta, printre cadrele didactice din facultate, conștiința însăși, i-au reproșat că în cursurile sale se strecoară idei necorespunzătoare, străine de epoca în care trăim, că este tribut ar mentalității burgheze, că îndrumă pe studenți pe căi neconforme cu progresul. În urma unei asemenea campanii, profesorul Popa a fost înlocuit din comisia superioară de diplome, din cadrul Ministerului Învățământului. Dar inamicii lui nu s-au mulțumit cu atât. Plecând de la faptul că un manual de liceu, elaborat de un colectiv de specialiști pe care îl conducea profesorul Popa însuși, a fost oprit să se difuzeze în școli, ei și-au reînceput atacul. Problema a luat amploare și cazul a fost supus judecății unei adunări de partid, în care a fost criticat și decanul facultății, din cauză că n-a înăbușit asemenea manifestare, că l-ar fi protejat pe cel vinovat. Povestea este destul de lungă. Decanul a răspuns acuzațiilor, care, ca de atâtea ori, erau neargumentate și, din cauza aceasta, cu totul subiective. Folosesc prilejul și las să urmeze, aici, o scrisoare a colegului Ioan Enache, fost elev la Liceul Internat, al lui N. I. Popa, lector la istorie, în perioada la care ne referim. Scrisoarea are mai mult un caracter intim și n-aș fi publicat-o dacă în ea nu s-ar reflecta, cum nu se poate mai bine, nu numai situația în care se găsea profesorul N. I. Popa, în perioada respectivă, ci și întreaga atmosferă în care ne duceam, cu toții, activitatea. Iată-o, deci:

„Dragă coane Gavriліță Istrate,

O răceală care mă ține la pat de vreo două săptămâni m-a împiedecat să particip la sărbătorirea a 70 de ani de viață, eveniment de care mă anunțase, prin telefon, Toki Tcaciuc.

N-aveam de gând să iau cuvântul și să arăt valoarea matală ca om de știință în domeniul limbii și literaturii românești – au fost alții mai pricepuți ca mine la treaba aceasta. Eu intenționez, în câteva cuvinte, să-l prezint pe ardeleanul Gavril Istrate, om neînfricat, de curaj și îndrăzneală, așa cum i-am văzut pe Ion Rațiu, Andrei Șaguna, Gh. Pop din Băsești, Șt. Cicio Pop etc.

Voiam să prezint asistenței celebra ședință din toamna anului 1957 (mi se pare), când, fiind și eu la Universitate, am fost convocați într-o ședință de O. B.,

pentru a-l judeca și condamna pe profesorul dr. N. I. Popa, acuzat fiind că a strecurat idei burgheze, reacționare, într-un manual de ist.lit. române pentru elevii din ultima clasă de liceu. Se moșea acest manual după 1944 și, în fine, a apărut, autorii fiind un colectiv de la Iași, București și Cluj. Manualul a stat două săptămâni pe piață, apoi retras și din librării și de la elevi, iar dintre autori N. I. Popa era principalul acuzat. Era în vremea când proletcultismul era în floare și când a spune altfel decât se spunea de sus era primejdie mare. Mulți l-au atacat pe N. I. Popa, dar mulți te-au atacat și pe tine, care, în calitate de decan, n-ai avut vigilența revoluționară pentru a-l depista la timp și a-l scoate din Universitate. Un personaj valoros, atunci, director al unei instituții de prestigiu, și la această instituție fuseseră directori numai profesori universitari – el era simplu licențiat –, după o trudă de 10 ani, te acuza că nu l-ai controlat la cursuri, că el, care a stat ani întregi la Paris, era îmbâcsit de reacționarism, pe care-l difuza printre studenți. Aceleași acuzații ți le-a adus și secretarul de partid, care prezida ședința. Aveam inima cât un purice și așteptam reacția ta. Repet, pe atunci era foarte riscant să spui lucrurilor cum sunt, și nu cum ți se prezintă (de către alții).

Tu te-ai ridicat foarte calm, drept, demn, fără nici o emoție și ai declarat, răspicat, că tu n-ai calitate de-a numi sau a scoate pe cineva din Universitate. Tu trebuie să veghezi dacă profesorii își fac datoria și urmează linia partidului. Din acest punct de vedere n-ai a-ți reproșa absolut nimic: profesorul Popa e foarte conștiincios, e foarte bine pregătit, e foarte bine orientat ideologic; cu 2-3 săptămâni în urmă i-au fost premiate două lucrări de către Academia Română. La acuzația „la modul general”, tu nu ai de răspuns nimic; să ți se aducă acuzații, ție și d-lui Popa, concrete.

M-a impresionat în mod deosebit ținuta ta, și aceasta voiam s-o relev. În ținuta ta demnă, neînfricată, dârză, am văzut ținuta ardelenilor în lupta lor de veacuri pentru dreptate. Te felicit și pe această cale și-ți doresc ani mulți, împreună cu toți ai tăi.

Prof. Ioan V. Enache

Iași, 29 II '984.

P.S. Urmarea: nici prof. N. I. Popa n-a fost scos de la catedră, nici tu de la decanat. Deși au fost atâția cliențai – și au fost destul de mulți, dacă îți mai amintești –, punctul tău de vedere a triumfat”.

Scrisoarea colegului meu are în vedere o singură înscenare, dintr-un repertoriu mult mai bogat. Au fost și alte încercări de intimidare a profesorului Popa; mă voi mai opri doar la una: într-o bună zi am fost invitat la rectorat spre a mi se transmite o dispoziție venită de mai sus, potrivit căreia urma să convoc, într-o ședință specială, toate cadrele didactice din facultate și să „înfierez” acolo activitatea și atitudinea câtorva profesori, printre care se găsea, se înțelege, și N. I. Popa. Am

refuzat, categoric, să fac treaba aceasta, motivând că o asemenea ședință ar putea avea urmări cu totul nedorite și am cerut îngăduința de a-mi alege, singur, metoda de abordare a problemei. Am stat de vorbă, între patru ochi, cu fiecare dintre cadrele respective, atrăgându-le atenția asupra „păcatelor” puse pe seama lor. Efectul a fost cu totul pozitiv; oamenii n-au mai fost urmăriți sub aspectul respectiv, iar ei, la rândul lor, s-au încredințat că se pot găsi, și printre cei de „sus”, oameni de înțeles.

Imaginea profesorului N. I. Popa a rămas luminoasă, în continuare. El ne-a lăsat, tuturor, o amintire scumpă și un exemplu demn de urmat. Prin activitatea, de-o viață, pe care a desfășurat-o, ca și prin atitudinea exemplară, el și-a câștigat un loc vrednic de cinstire în galeria celor mai aleși cărturari care au contribuit, din plin, nu numai la prestigiul Universității din Iași, ci și la cel al culturii noastre naționale, în genere.

LE PROFESSEUR. UNE GRANDE CONSCIENCE

RÉSUMÉ

L'article se propose comme but d'esquisser le portrait moral du professeur N. I. Popa en suivant les principales étapes de sa carrière didactique et de son activité scientifique dans le domaine de la littérature comparée. On y présente une série de faits généralement peu connus, ainsi que des fragments des lettres que le professeur N. I. Popa a envoyées à l'auteur de plusieurs villes européennes, où il se trouvait à l'occasion des manifestations scientifiques internationales.

*Facultatea de Litere
Universitatea „Al. I. Cuza”
Iași, Bulevardul Copou, nr. 11*